

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ ТА ІНСТИТУТ ЗАХИСТУ РОСЛИН НААН: ТІСНІ ЗВ'ЯЗКИ

100 років тому, 27 листопада 1918 року в м. Київ було засновано Національну академію наук України (НАНУ). До 1921 р. вона іменувалася як Українська академія наук, з 1921 по 1936 рр. — Всеукраїнська академія наук, у 1936—1991 рр. — Академія наук Української РСР, з 1991 по 1993 рр. — Академія наук України, а нинішню назву має з 1994 р.

Цікавий той факт, що нинішній президент Національної академії наук України академік Борис Євгенович Патон, який її очолює вже цілих 56 років, народився у день заснування академії, і 27 листопада 2018 року разом із нею відзначить своє 100-річчя.

За період 100-річної діяльності Національна академія наук України досягла значних успіхів у розвитку фундаментальних та прикладних досліджень у багатьох галузях сучасної науки. Зроблено чимало відкриттів і винаходів, започатковано нові наукові і технічні напрями, висунуто багато теорій і концепцій, сформовано всесвітньовідомі наукові школи, побудовано унікальне обладнання і прилади.

Неоціненний внесок Національної академії наук України і в розвиток аграрної науки, зокрема в галузі захисту рослин. Так, у 1939 р. Академія наук УРСР підключилася до досліджень із прикладної ентомології, і в Інституті зоології було створено відділ біологічного методу боротьби з шкідниками сільського господарства,

який склався із трьох лабораторій. Для керівництва лабораторіями були запрошені В.П. Поспелов, Є.В. Зверезомб-Зубовський та М.А. Теленга. А в 1946 р. на базі цих наукових підрозділів створено Інститут ентомології і фітопатології, який впродовж 10 років був підпорядкованим Академії наук УРСР. Спочатку цю установу очолювали члени АН УРСР — академік В.П. Поспелов, члени-кореспонденти Є.В. Зверезомб-Зубовський, В.П. Муравйов. 1953 року директором інституту було призначено доктора біологічних наук В.П. Васильєва. До кадрового складу установи входили й інші вчені з Інституту зоології АН УРСР — Д.Ф. Руднев, Т.Д. Тарануха, К.В. Карлаш, Н.Л. Захарченко, А.І. Зражевський. Членами Вченої ради Інституту ентомології і фітопатології також були відомі вчені з інших установ, зокрема з мережі НАН України, це — член-кореспондент НАНУ Т.Д. Страхов, академік НАНУ П.О. Свириденко, доктори біологічних наук, професори І.Д. Білановський, С.Ф. Морочковський.

1956 року Інститут ентомології і фітопатології АН УРСР було реорганізовано в Український науководослідний інститут захисту рослин (УкрНДІ захисту рослин), який став підвідомчим Міністерству сільського господарства УРСР. З січня 1971 р. УкрНДІ захисту рослин переведено у відомство Південного відділення Всесоюзної академії сільськогосподарських наук (ВАСГНІЛ). З 1992 р. він іменується як Інститут захисту рослин Української академії аграрних наук, яка в 2010 р. набула статусу Національної.

У часи всіх цих реорганізацій Інститут захисту рослин до 1979 р. очолював В.П. Васильєв (академік АН УРСР із 1964 р.). Згодом впродовж 1979—1999 рр. академік В.П. Васильєв обіймав посаду старшого наукового співробітника-консультанта цієї ж установи.

На всіх етапах історії Інститут захисту рослин успішно виконував важливі державні завдання, пов'язані з розробкою ефективних заходів захисту сільськогосподарських культур від найбільш небезпечних шкідників та хвороб. Сво-

В.П. Поспелов   **Є.В. Зверезомб-Зубовський**   **В.П. Муравйов**   **В.П. Васильєв**   **О.О. Созінов**

го часу він був однією із провідних установ СРСР. Існували тісні наукові зв'язки установ колишнього СРСР з УкрНДІ захисту рослин, що дозволяло підвищувати ефективність вирішення широкомасштабних проблем. Нині Інститут захисту рослин НААН є головною установою Науково-методичного центру в нашій країні з виконання програми наукових досліджень «Захист рослин», координує роботу близько 20-ти установ.

Для координації ентомологічних досліджень в Україні в 1949 р. при Академії наук СРСР було утворено Українське відділення Всесоюзного ентомологічного товариства, а 3 червня того ж року Президією Академії наук УРСР (протокол № 15, § 7) затверджено його статут. У зв'язку із масштабністю й різноплановістю роботи для покращання координаційних заходів І з'їзд цього відділення (1975 р., м. Київ) надав йому автономний статус і перейменував в Українське ентомологічне товариство. Впродовж тривалого часу громадську організацію «Українське ентомологічне товариство» очолювали члени НАН України Є.В. Зверезомб-Зубовський (1949—1958 рр.), В.П. Васильєв (1958—1987 рр.), В.Г. Долін (1987—2004 рр.), а нині її президентом є академік Національної академії аграрних наук України В.П. Федоренко. Товариство бере участь у роботі міжнародних асоціацій, конгресів, конференцій, комісій з ентомології та суміжних дисциплін.

Деякі вчені, набувши науково-го досвіду в Інституті захисту рослин, у подальшому стали обіймати керівні посади в тих чи інших установах НАН України — Інституті зоології ім. І.І. Шмальгаузена (В.М. Стівчатий, В.Г. Долін, Ю.П. Некрутенко, О.В. Пучков), Інституті фізіології рослин і генетики (Т.В. Топчій, Л.О. Крючкова), Державному природознавчому музеї в м. Львів (І.К. Загайкевич).

У 1973—1975 рр. вийшла з друку тритомна монографія «Вредители сельскохозяйственных культур и лесных насаждений» за редакцією академіка АН УРСР В.П. Васильєва. В написанні певних її розділів, поряд із вченими Українського науково-дослідного інституту захисту рослин, активну участь брала значна частина вчених Інституту зоології, серед яких В.М. Стівчатий, В.Г. Долін, Ю.П. Некрутенко, З.С. Гершензон, В.М. Єрмоленко, В.М. Логвиненко, В.О. Мамонтова, В.Г. Пучков, В.М. Бровдій, М.Д. Зерова, Ю.О. Костюк, Є.М. Савченко та інші. За цю наукову працю В.П. Васильєву, В.Г. Доліну, В.О. Мамонтовій, Ю.О. Костюку та деяким іншим авторам була присуджена Державна премія Української РСР в галузі науки і техніки. Серед вітчизняних і зарубіжних видань того періоду це видання визнане як найбільш повне з ентомології та захисту рослин і не має аналогів у світовій літературі. До того ж дана монографія, виправлена і доповнена, була перевидана у 1987—1989 рр.

Співпраця вчених Інституту захисту рослин НААН та установ НАН України, особливо Інституту зоології ім. І.І. Шмальгаузена, продовжується й дотепер. Варто відзначити результати спільної роботи — видання книг («Определитель жуков-чернотелок фауны Украины», 2006; «Атлас европейских насекомых-энтомофагов», 2010), публікації статей та членство в спеціалізованих вчених радах із захисту дисертацій з обох сторін. Тісна співпраця також і з вченими Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного, Інституту мікробіології і вірусології ім. Д.К. Заболотного НАН України.

З 2004 по 2015 рр. в Інституті захисту рослин, поряд з іншими, працював академік НАН і НААН України Олексій Олексійович Со-

зінов — фундатор Національної академії аграрних наук України. Він був керівником наукової роботи лабораторії екологічної генетики рослин та біотехнології. У цьому підрозділі провадилися і нині провадяться дослідження, пов'язані з аналізами колекційного та селекційного матеріалу пшениці за допомогою молекулярно-генетичних маркерів та використання цих маркерів для вивчення генів стійкості пшениці проти збудників хвороб та шкідників. Тим самим робиться значний внесок у процес створення стійких сортів.

Інститут захисту рослин НААН у своїй діяльності враховує загострення нинішньої екологічної ситуації в аграрному секторі економіки країни. Тому при створенні інновацій завжди дотримується як економічних, так і екологічних вимог. Впродовж 2009—2013 рр. інститут продемонстрував свої наукові досягнення з питань екологізації захисту рослин на 5-ти виставках-ярмарках з міжнародною участю «Екологія», які проходилися під егідою Національної академії наук України та інших громадських організацій в Експоцентрі «Наука» (м. Київ). За активну роботу на цих виставках кожного разу нагороджувався Дипломами, підписаними президентом НАНУ, академіком Б.Є. Патонем.

Дипломом, підписаним академіком НАН України Б.Є. Патонем, Інститут захисту рослин НААН був також нагороджений за участь у видавничому проєкті «Україна наукова» у 2013 році.

Таким чином, тісні зв'язки Інституту захисту рослин Національної академії аграрних наук України з установами та організаціями Національної академії наук України завжди існували й продовжуються донині. Це розкриває широкі можливості підвищення ефективності науково-дослідної роботи, пропаганди досягнень і разом із тим успішного вирішення глобальних продовольчих, екологічних та соціальних проблем.

О.І. БОРЗИХ,
доктор сільськогосподарських наук,
член-кореспондент НААН
Л.Л. ГАВРИЛЮК,
кандидат сільськогосподарських наук
М.В. КРУТЬ,
кандидат біологічних наук
Інститут захисту рослин НААН